

них разлога у целој књизи користи само немачке називе за банатска места!) (263–265), речником у коме су објашњени називи појединих установа (266–272), библиографијом (која садржи и изворе и литературу), те регистром (293–298).

Зоран ЈАЊЕТОВИЋ

---

Момчило Исић.

*Основно школство у крушевачком крају 1914–1941.*  
Београд: Институт за новију историју Србије, 2017, 442.

Монографија под називом *Основно школство у крушевачком крају 1914–1941.* дело је историчара Момчила Исића који се већ две деценије систематски бави темом политике образовања и васпитања у Србији у првој половини 20. века са посебним освртом на развој писмености и основног школства. Ова „студија случаја“ која у свом фокусу има основно школство крушевачког краја у периоду од почетка Првог светског рата до избијања Другог светског рата у Југославији представља део континуираног низа аутора чија библиографија садржи, између осталог, наслове: *Писменост у Србији између два светска рата*, (Београд, 2001); *Основно школство у Тамнави 1820–1941*, (Уб, 2002); *Основно школство у Србији 1918–1941*, књ. 1 и 2, (Београд, 2005); *Основно школство у Подрињу 1914–1944*, (Београд, 2006), *Основно школство у Посавотамнави 1914–1944*, (Београд, 2006), *Материјално страдање основних школа у Србији за време Првог светског рата*, (Београд, 2010). Монографија *Основно школство у крушевачком крају 1914–1941.* представља сто прву књигу објављену у оквиру Библиотеке „Студије и монографије“ Института за новију историју Србије из Београда коју као главни и одговорни уредник потписује историчар Владан Јовановић.

Опредељујући се за тему основног школства у крушевачком крају од 1914. до 1941. године аутор је, по сопственим речима, желео да покаже „како се овдашња основна школа развијала, заправо опстајала, прво, у изузетно тешким приликама насталим због огромног материјалног разарања у Првом светском рату, а затим и у новонасталим околностима стварања заједничке државе – Краљевине

Срба, Хрвата и Словенаца“. Рукопис најновије монографије Момчила Исића, која се бави проблемима основног школства у Србији током Првог светског рата и касније у југословенској држави до почетка Другог светског рата, настао је пре свега на основу необјављених историјских извора који представљају део два фонда: Фонда Министарства просвете Краљевине Југославије Архива Југославије и Фонда Министарства просвете Војног генералног гувернмана Архива Србије. Монографија је писана на основу анализе података објављених у више пописа становништва и статистичких годишњака публикованих у периоду од 1904. до 1937. године. Приликом настанка рукописа коришћени су радови тридесетак аутора који су се у својим истраживањима фокусирали на анализу школских прилика у појединим школама или мањим местима крушевачког краја и другим деловима Србије.

*Основно школство у крушевачком крају 1914–1941.* се састоји из две основне целине (У првом светском рату и Између два светска рата) којима претходе Предговор и Увод (Основно школство у Крушевачком округу почетком 20. века). Монографију заокружују Резиме, Прилози (Учитељи у Крушевачком округу 1921. и 1924. године, Учитељи у жупском, копаоничком и трстеничком срезу 1924. и 1928. године, Учитељи у расинском срезу 1924, 1929. и 1931. године, Учитељи у ражањском срезу 1926/27, 1927/28. и 1930/31. године, Учитељи у жупском и трстеничком срезу 1928. и 1931. године, Учитељи у трстеничком срезу 1928, 1932. и 1935. године, Учитељи у жупском и копаоничком срезу 1931. и 1937. године, Списак одликованих наставника у крушевачком школском срезу, састављен 6. априла 1928. године, Припрема из рачунске наставе за II разред. Методска јединица: Сабирање и одузимање од 80–90, Годишњи извештај за школску 1926/27. годину обласног школског надзорника Крушевачке области), Списак извора и литературе, Регистар географских имена и Белешка о аутору.

Полазећи од анализе скромних основношколских прилика у Крушевачком округу почетком 20. века аутор указује на бројне проблеме са којима су се суочавале просветне власти Краљевине Србије, као и грађани односно ученици и родитељи до тренутка избијања Првог светског рата. Момчило Исић посебно наглашава негативан утицај балканских ратова на развој основног школства у крушевач-

ком крају, до кога долази током друге половине прве деценије 20. века, чиме уводи читаоца у сложен дијапазон проблема са којима се суочавала основна школа у Србији па и у Крушевцу и околини у тренутку избијања Првог светског рата и успостављања окупације.

У делу посвећеном основношколским приликама у крушевачком крају током Првог светског рата, који предствала прву од две, по обиму неуједначене, централне целине рада, аутор приказује окупацију крушевачког краја и Србије кроз анализу степена материјалног разарања школа и рада школа у условима рата и окупације. Значајан сегмент анализе, не само „живота у школама“ већ и живота под окупацијом, тачније речено аустроугарске просветне политике у окупираним подручјима представља део Окупаторове школе. Полазећи од крајњих циљева политике коју су и Аустроугарска монархија и Бугарска спроводиле на окупационим подручјима, Исић упознаје читаоце са наставним плановима и програмима, и различитим мерама и уредбама уз помоћ којих се спроводила окупациона политика у просвети, „спуштајући“ их до конкретних наставних предмета и крајњих корисника тј. основаца крушевачког краја.

Посебно значајан допринос разумевању основношколских прилика у крушевачком крају представља анализа предочена у оквиру друге централне целине монографије која носи назив Између два светска рата. Кроз анализу пет сегмената: Основношколски систем, Материјална основа, Ђаци, Учитељи и Основна школа – најзначајнији извор писмености, Момчило Исић, полазећи од устројства основношколског система, упознаје читаоце са проблемима са којима се он суочавао у пракси која се често размимоилазила са циљевима, задацима, плановима и програмима. Званична политика образовања и васпитања посматрана из угла „само једног“ округа у Србији „саплитала се“ о бројне проблеме у вези са: издржавањем школа, успостављањем школске мреже, изградњом школских зграда, степеном опремљености школа, наставним плановима и програмима, похађањем школа, социјалним положајем ученика, „слабашним“ здрављем основаца, сиромаштвом, немогућношћу да се постигне бољи успех, недостатком учитељског кадра, лошим материјалним положајем просветних радника, очекивањима која су се постављала пред учитеље, као и све већи број учитељица као држав-

них службеника, оних који својим примером увек треба да покажу да су, без обзира на све, на „висини задатка“.

Резимеу који сублимира ауторову претходну анализу, предходи сегмент под насловом Основна школа – најзначајнији извор писмености, који припада другом централном делу рада а заправо отвара једно потпуно ново истраживачко поље на коме Исић „инсистира“ не само као „историчар школства“ већ и као „историчар села“, „историчар положаја жене на селу“ у Предговору књиге која је пред читаоцима и у свом вишедеценијском раду. Спуштајући истраживачку сонду до малих односно микро средина, Момчило Исић је био у могућности да анализира и укаже на значајне друштвене процесе посматрајући их „од доле“, из амбиса друштвене историје, оне која указује на „мале“ пунктове као драгоцене светионике у разумевању, у овом случају, основне школе као важног извора писмености и просвећености „једнога“ краја, али и као лакмус папира за „пропитивање“ модерног друштва у настајању и понирању.

Исићева „загледаност“ у оне пејзаже који често представљају предмет „презира“ истраживача „великих тема“ посебно долази до изражаја када се анализира, у радовима тако ретко присутан, Регистар географских имена, а још више када се ишчита списак литературе, коме за анализу теме којом се бави Момчило Исић фале радови аутора попут Божице Младеновић, али не мањкају радови бројних „локалних истраживача“ чије анализе имају немерљив допринос у изграђивању историјског памћења.

Монографија Момчила Исића *Основно школство у крушевачком крају 1914–1941*. представља важно стручно штиво за све истраживаче који се интересују пре свега за просветне прилике у Краљевини Србији и Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца (Југославији), као и за оне који се интересују за сложен процес изградње југословенског друштва унутар ког је просвета представљала једно од главних поља конституисања југословенског идентитета, чијем смо процесу разградње, иако удаљени од теме Момчила Исића, сведочили. У том смислу књига која третира сложене проблеме „једног“ друштва у настанку увек је интересантна чак и онима који прошлост не виде пред „својим вратима“.

Сања ПЕТРОВИЋ ТОДОСИЈЕВИЋ